

Edukacja Regionalna

REGIONALNE
WĘDRÓWKI

Mamy przyjemność zaprezentować zwiastun zestawu edukacyjnego „Regionalne Wędrówki”, który został stworzony przez zespół Centrum Analiz i Rozwoju Edukacji Obywatelskiej, działający w Instytucie Badań Edukacyjnych.

„Regionalne Wędrówki” to podróż przez historyczne i etnograficzne regiony Polski. W Wędrówkach poznasz kulturę, zwyczaje oraz kuchnię z różnych stron naszego kraju, zobaczysz piękno przyrody i zabytków będących naszym dziedzictwem.

Zachęcamy do wspólnej zabawy i nauki!

Kto miał okazję poznać nasz zestaw, zachęcamy do dalszych Wędrówek.

Skorzystajcie ze skróconej wersji gry bądź kliknijcie w link, żeby przejść do pełnej wersji.

Jeśli jeszcze nie znacie „Regionalnych Wędrówek”, to zachęcamy do zapoznania się z dalszą częścią dokumentu. Prezentujemy tam wybrane elementy gry, dzięki którym chcemy zachęcić Was do przyjemnego spędzenia czasu i dowiedzenia się kilku nowych rzeczy o naszej ojczyźnie.

Pełną wersję gry można pobrać na naszej stronie internetowej:

www.ibe.edu.pl/index.php/pl/do-pobrania

www.ibe.edu.pl/index.php/pl/nasze-dzialania/2106-edukacja-regionalna

Zapraszamy do wspólnej wędrówki po regionach Polski!

Errata do 1. wydania Zestawu Edukacyjnego „Regionalne Wędrówki”

W trakcie prac końcowych nad I wydaniem Zestawu Edukacyjnego, do kart wkradły nam się chochliki, za które przepraszamy:

Karta nr. 2 – Pyt. 3 jest „...zabierał biednym i dawał bogatym” powinno być „...zabierał bogatym i dawał biednym”
Karta nr. 53 – Pyt. 3 jest „Warta i Noteć”, powinno być „Wisła i Noteć”; prawidłowa odpowiedź A

Spis treści

3 – Historyczna Mapa Regionów

4 – 27 Karty quizowe

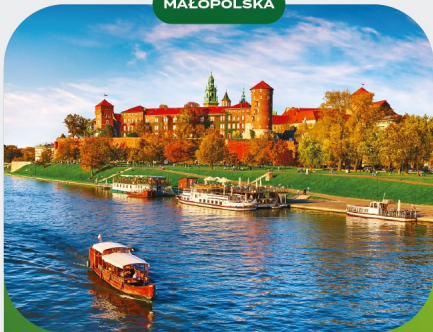
28 – 62 Księga Regionów

Historyczna Mapa Regionów

LEGENDA:			
Dolny Śląsk, Łużyce	Ziemia Lubuska	Mazury	Podlasie
Śląsk Opolski, Górny Śląsk, Śląsk Cieszyński	Pomorze Zachodnie	Suwalszczyzna	Polesie
Wielkopolska	Kaszuby, Pomorze Gdańskie, Kociewie	Ziemia Sieradzka, Ziemia Łęczycka	Małopolska
Kujawy	Warmia	Mazowsze	Ziemia Chełmińska, Ziemia Dobrzyńska

Stary nadwiślański gród, dawna stolica Polski, największe miasto Małopolski to:

- ☐ A Gniezno
- ☐ B Warszawa
- ☐ C Kraków

1. Małopolska położona jest:

- ☐ A w centralnej Polsce
- ☐ B w południowej Polsce
- ☐ C w zachodniej Polsce

2. Małopolska to region:

- ☐ A Górzysty
- ☐ B Nizinny
- ☐ C Równinny

3. Stolicą Małopolski jest:

- ☐ A Zakopane
- ☐ B Sandomierz
- ☐ C Kraków

**Symbolem Świętokrzyskiego
Parku Narodowego jest:**

- ☐ A Jeleń
- ☐ B Szpak
- ☐ C Wiewiórka

1. Najbardziej znanym i najwyższym szczytem Gór Świętokrzyskich jest:

- ☐ A Łysica
- ☐ B Łasica
- ☐ C Łysolica

2. W dawnych wierzeniach ludowych Łysa Góra była miejscem gdzie:

- ☐ A Urządzano pikniki
- ☐ B Odbywały się sabaty czarownic
- ☐ C Spotykali się drwale

3. Jaki zamek królewski i średniowieczna warownia, kształtem przypominający okręt, położony jest w Górach Świętokrzyskich?

- ☐ A Zamek Chęcony
- ☐ B Zamek Zachęcony
- ☐ C Zamek Chęciny

Co roku od ponad 750 lat odbywa się w Gdańsku jarmark, który kiedyś był częścią uroczystości odpustowych, dzisiaj jest rodzajem festynu, a jego nazwa to:

- ☐ A Jarmark św. Dominika
- ☐ B Jarmark św. Wojciecha
- ☐ C Jarmark św. Dionizego

1. Jakie miasto jest stolicą Pomorza Gdańskiego?

- ☐ A Toruń
- ☐ B Elbląg
- ☐ C Gdańsk

2. W którym wieku odbył się pierwszy Jarmark Dominikański?

- ☐ A XV
- ☐ B XIII
- ☐ C XVIII

3. Jest to stare miasto kupieckie leżące u ujścia Motławy do Wisły:

- ☐ A Gdańsk
- ☐ B Sopot
- ☐ C Gdynia

Jak nazywa się budynek usytuowany przy nadbrzeżu morskim, będący obiektem nawigacyjnym i punktem widokowym? Jego światła były wskazówką dla marynarzy.

- ☐ A Tawerna
- ☐ B Urząd morski
- ☐ C Latarnia morska

1. Ile latarni morskich znajduje się na całym polskim wybrzeżu?

- (A) 9
- (B) 17
- (C) 23

2. Najwyższa latarnia morska nad polskim morzem jest w:

- (A) Kołobrzegu
- (B) Jarosławcu
- (C) Świnoujściu

3. Skąd wzięła się nazwa miasta Świnoujście?

- (A) Po tym jak gospodarzowi uciekło stado świń
- (B) Od ujścia rzeki Świny do Bałtyku
- (C) Dawna nazwa ludowa

Czym charakteryzuje się szlak turystyczny zwany Kralną otwartych okiennic?

- ☐ A Nigdy niezastłoniętymi oknami
- ☐ B Niespotykaną gościnnością mieszkańców
- ☐ C Są to klimatyczne wsie z pięknie ozdobionymi i pomalowanymi okiennicami

1. Czym jest Kraina otwartych okiennic?

- ☐ A Szlakiem turystycznym
- ☐ B Klubem sąsiedzkim
- ☐ C Zespołem muzycznym

2. W Ciechanowcu jest jedyne w Polsce muzeum tego symbolu świąt wielkanocnych:

- ☐ A Muzeum Pisanki
- ☐ B Muzeum Palmy
- ☐ C Muzeum Mazurka

3. Podlasie słynie z pięknej przyrody i doskonałych warunków do życia dla wielu gatunków zwierząt. Jaki zaszczytny tytuł przyznano wsi Pentowo, która jest bogatym siedliskiem bociana białego?

- ☐ A Europejska Wieś Bociana
- ☐ B Bociani Dwór
- ☐ C Rezerwat Bociana

**Jakie zwierzę jest symbolem
Białowieskiego Parku Narodowego?**

- ☐ A Żubr
- ☐ B Lis
- ☐ C Żbik

1. W Białowieży przywrócono przyrodzie gatunek zwierzęcia zagrożony wyginięciem. Jak myślisz o jakie zwierzę chodzi?

- ☐ A Wilk
- ☐ B Żubr
- ☐ C Łasica

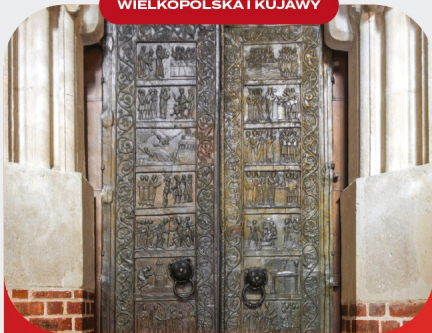
2. Czy wiesz jakie podlaskie miasto określane jest jako „Brama do Puszczy Białowieskiej”

- ☐ A Łomża
- ☐ B Białystok
- ☐ C Hajnówka

3. Jaki jest największy europejski ssak lądowy, występujący na terenie Puszczy Białowieskiej?

- ☐ A Wilk
- ☐ B Ryś
- ☐ C Żubr

**Jaki cenny zabytek przedstawiający
życie świętego Wojciecha znajduje się
u wejścia do Katedry Gnieźnieńskiej?**

- ☐ A Witraże
- ☐ B Drzwi
- ☐ C Ołtarz

1. Czy wiesz skąd się wzięła nazwa regionu Wielkopolska?

- ☐ A Związana jest z państwem Polan
- ☐ B Związana jest z dużą ilością zamków
- ☐ C Związana jest z ilością zamieszkującej szlachty

2. Jakie miasto było pierwszą stolicą Polski?

- ☐ A Warszawa
- ☐ B Gniezno
- ☐ C Lublin

3. Skąd wywodzi się nazwa Gniezno?

- ☐ A Od gniazda w którym gnieździł się orzeł
- ☐ B Od giezła, które nosiła żona władcy
- ☐ C Od imienia bohaterskiego wojownika-Gniewka

Nawet jeśli nie byłeś w Cieszynie, to słynny zabytek, Rotundę św. Mikołaja widziałeś już wielokrotnie, a wiesz gdzie?

- ☐ A Na banknocie 20 złotowym
- ☐ B Na znaczku pocztowym
- ☐ C Na karcie prezentowej

1. Śląsk Cieszyński to kraina podzielona między dwa państwa: Polskę i Czechy. Jak nazywa się rzeka graniczna między tymi krajami?

- ☐ A Olza
- ☐ B Warta
- ☐ C Wisła

2. Cieszyn założyli synowie polskiego króla Leszka III, którzy po latach się spotkali u źródła. Jaka jest pamiątka tego spotkania?

- ☐ A Most graniczny na Olzie
- ☐ B Woda mineralna w butelkach
- ☐ C Studnia trzech braci

3. Czy wiesz jak nazywają się góry przechodzące przez Śląsk Cieszyński?

- ☐ A Beskidy
- ☐ B Tatry
- ☐ C Pleniny

Jak nazywa się słynny regionalny zespół pieśni i tańca, który sławi polską kulturę ludową w kraju i zagranicą?

- ☐ A Słekiarczki
- ☐ B Śląsk
- ☐ C Beskid

Edukacja
Regionalna

1. Jak nazywa się największa polska pustynia, zlokalizowana na Śląsku?

- ☐ A Błędowska
- ☐ B Borkowska
- ☐ C Bociania

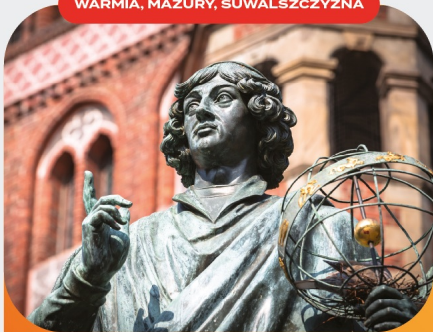
2. Jak nazywają się bohaterowie bardzo popularnej śląskiej pieśni ludowej związanej z miastem Gogolin?

- ☐ A Karolinka i Karliczek
- ☐ B Janka i Janiczek
- ☐ C Maryna i Karliczek

3. Czy wiesz jak nazywał się słynny beskidzki zbójnik, o którym powstało wiele legend i opowieści?

- ☐ A Jaroszy
- ☐ B Janiczek
- ☐ C Ondraszek

**W jakim mieście Mikołaj Kopernik
mieszkał i stworzył swoją teorię
heliocentryczną?**

- ☐ A Frombork
- ☐ B Gdańsk
- ☐ C Ława

1. Jaka jest pierwsza stolica Warmii i jej najstarsze miasto?

- ☐ A Braniewo
- ☐ B Augustów
- ☐ C Suwałki

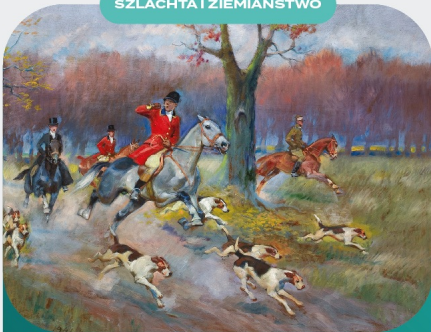
2. W kuchni Warmii i Mazur najczęściej jest potraw opartych na:

- ☐ A Mięsie i rybach
- ☐ B Darach lasów i rybach z jezior
- ☐ C Mięsie i warzywach

3. Warmia i Mazury to doskonałe tereny dla zbieraczy:

- ☐ A Grzybów
- ☐ B Stokrotek
- ☐ C Kasztanów

Jaka była popularna rozrywka szlachty w dawnej Polsce, dzięki której zaopatrywano dwory w mięso?

- ☐ A Ciuciubabka
- ☐ B Polowanie
- ☐ C Podchody

1. Kto mógł wybierać króla i miał wpływ na życie i politykę w Polsce?

- (A) Szlachta
- (B) Najemni Żołnierze
- (C) Chłopi

2. Jak nazywało się spotkanie szlachty na zamku lub we dworze połączone z obfitym jedzeniem?

- (A) Podwieczorek
- (B) Zakąska
- (C) Uczta

3. Co było atrybutem szlachcica?

- (A) Posiadanie herbu i przywilejów
- (B) Piękna żona
- (C) Kulawy koń w stajni

Kto kultywował obrzędy i zwyczaje związane z ziemią i naturą np. topienie marzanny, puszczanie wianków na wodzie?

- ☐ (A) Chłopi
- ☐ (B) Mieszczaństwo
- ☐ (C) Kupcy

1. Popularny kwiatek często występujący w kulturze ludowej, piosenkach, wierszach, zwany inaczej żabim oczkiem lub niezabudką to:

- (A) Niezapominajka
- (B) Stokrotka
- (C) Przebiśniew

2. Taniec bardzo popularny na wsiach, żywy, szybki, zwany inaczej zawijaczem lub obertasem to:

- (A) Oberek
- (B) Deptany
- (C) Mijany

3. Jaki specjalista wykonywał narzędzia rolnicze?

- (A) Kowal
- (B) Szewc
- (C) Drwal

Edukacja Regionalna

KSIEGA REGIONÓW

Autorzy Zestawu Edukacyjnego:
Kinga Biernacka - Centrum Analiz i Rozwoju Edukacji Obywatelskiej
Jacek Żukowski - etnolog regionalista

Projekt zrealizowany w Instytucie Badań Edukacyjnych przez Centrum Analiz i Rozwoju Edukacji Obywatelskiej w ramach Edukacji Regionalnej

Instytut Badań Edukacyjnych
ul. Górczewska 8, 01-180 Warszawa
tel. (22) 241 71 00; www.ibe.edu.pl

Copyright© Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa 2023

Autor Projektu Edukacja Regionalna

Kinga Biernacka - Centrum Analiz i Rozwoju Edukacji Obywatelskiej

Opracowanie Graficzne Zestawu Edukacyjnego:

Takie Studio

Olga Sawicka - Centrum Analiz i Rozwoju Edukacji Obywatelskiej

Druk:

Trefl Factory factory.trel.com

Egzemplarz bezpłatny wydany w celach edukacyjnych

Pojęcia Podstawowe

Region

Czytając tę broszurę zajmujesz miejsce w pokoju, sali lub innej wygodnej przestrzeni, otoczony czymś, co odróżnia ją od innych. Nasze otoczenie ma swoje szczególne cechy wyróżniające. Te cechy to: kształty, kolory, dźwięki, zapachy, specyficzne przedmioty, a także rośliny, zwierzęta i ludzie. Mówiąc o tych cechach możemy opisywać świat, w którym żyjemy.

Otoczenie zmienia się wraz z czasem, np. porami roku. Zmienia się też, gdy podróżujemy, np. po Polsce. W naszym kraju jest kilka dużych przestrzeni, które odróżniają się od siebie. Są to regiony.

Region to taka przestrzeń, która wyróżnia się od innych swoimi cechami przyrodniczymi, np. góry; społeczno-ekonomicznymi, np. wydobywa się tu węgiel; historycznymi, np. kiedyś było to osobne królestwo; lub kulturowymi np. tylko tutaj ubierają się w taki sposób. W Polsce mamy główne **regiony historyczne**, które różnią się od siebie wszystkimi powyższymi cechami, są to: Wielkopolska, Małopolska, Mazowsze, Pomorze i Śląsk. W każdym z nich są mniejsze regiony kulturowe, które poznacie dzięki naszej grze!

Region kulturowy

Jak już wiesz, teren możemy dzielić na regiony. Mają one różne wielkości w zależności od tego, co bierzemy pod uwagę. Jeśli kulturę, to możemy wyróżnić regiony kulturowe. A co to jest kultura? Kultura to sposób życia ludzi. Zawiera się w przedmiotach których używają, krajobrazie jaki tworzą, pracy, religii, języku, zwyczajach i wartościach jakie wyznają. Na świecie istnieją różne kultury. Przestrzeń, którą zajmują ludzie tworzący daną kulturę nazywamy regionem kulturowym.

Region etnograficzny

Ludzie zamieszkują całą Ziemię. Nasza planeta jest bardzo różnorodna – od lodu na dalekiej północy, po dżunglę na równiku. W różnych miejscach na świecie są różne kultury. Ludzie także bardzo różnią się od siebie nawzajem.

Są tak odmienni, że mówią różnymi językami i wyglądają zupełnie inaczej. W Europie większość ludzi o odrębnej kulturze posiada własne państwo.

Naszym państwem jest Polska. Mieszkając w niej jesteśmy Polakami. Im większy kraj, tym więcej w nim regionów, nie tylko przyrodniczych, ale też kulturowych.

Pomimo, że wszyscy jesteśmy Polakami i łączy nas Polska, to różnimy się ze względu na pewne cechy, takie jak tradycyjny strój, historia, mowa, zwyczaje, czy rodzaj domów jakie dawniej budowano.

Badaniem tych różnic zajmuje się nauka nazywana etnografią. A regiony, które różnią się od siebie w taki sposób nazywamy etnograficznymi. W każdym z wielkich, głównych regionów (pamiętasz jakie to?) naszego kraju znajdują się regiony etnograficzne. Jakże? Odkryj je!

Gwara

Ludzie porozumiewają się ze sobą przy pomocy mowy. Mówią różnymi językami. Na pewno znasz ich nazwy. Najczęściej pochodzą od krajów, w których się nimi posługują, ale nie zawsze tak jest. W Polsce posługujemy się językiem polskim. Oprócz niego jest jeszcze kaszubski i śląski (więcej o nich dowiesz się dalej). Czy wszyscy w Polsce mówią tak samo po polsku? Oczywiście, że nie! W każdym języku istnieją mniejsze lub większe regionalne różnice. Te różnice zawierają się w sposobie wymawiania poszczególnych wyrazów, odmiennym nazewnictwie, skrótach i uproszczeniach oraz używaniu słów z innych epok historycznych. Te różnice nazywamy gwarami. W Polsce mamy liczne gwary regionalne, np. kurpiowską gdzie między innymi literę „w” wymawia się jak „z”. Wilk po kurpiowsku to „zilk”. Czy wiesz, że także w miastach są gwary? Np. w Warszawie na ofermę mówią „lebiega” a w Krakowie wychodzą „na pole” a nie „na dwór”.

Folklor

Rzeźba Smoka Wawelskiego w Krakowie

Kultura każdego regionu etnograficznego posiada pewną część wspólną dla wszystkich zamieszkujących go ludzi. Taką częścią wspólną są najstarsze i najszerzej znane zwyczaje, opowieści, baśnie, przysłowia czy piosenki. Coś, co zna każdy, kto pochodzi z danego regionu. Jest to też jeden z elementów, dzięki którym dany region różni się od sąsiednich.

O takiej części wspólnej mówimy, że jest to **folklor**. Folklor może być regionalny, ale może być też szerszy, np. polski. Do polskiego folkloru należą np. legendy znane w całym kraju. Znasz jakieś? (Legenda o smoku wawelskim – Małopolska, Warsie i Sawie – Mazowsze, Juracie – Kaszuby, Goplanie – Wielkopolska, Studnia Trzech Braci – Śląsk)

Regionalizm

Każdy z nas mieszka w jakimś regionie. Dorastając w nim nabieramy pewnych cech, które uświadamiamy sobie dopiero gdy spotkamy kogoś z innego regionu. Góral może nawet nie zrozumieć, co mówi do niego Kaszub!

Region, z którego pochodzimy lub w którym mieszkamy staje się naszym domem. Warto poznać go i dowiedzieć się o nim jak najwięcej. Z czasem, dorastając i ucząc się kultury regionalnej, staje się ona naszą. Czymś, co już na zawsze pozostanie w nas.

Osoby, które region z którego pochodzą nazywają swoim domem, uczą się i zgłębiają wiedzę o nim oraz dzielą się nią z innymi, nazywamy regionalistami, a pomysł, który realizują, regionalizmem. W Polsce działają liczni regionaliści zrzeszeni w lokalne stowarzyszenia, np. miłośników danego miasta. Poznaj ich. To może być początek przygody na całe życie!

Dziedzictwo

Wiesz już czym jest kultura i region kulturowy. Rodzimy się i wychowujemy w jakiejś kulturze. Tak się dzieje na całym świecie. Aby zrozumieć obcą kulturę, trzeba mieć stałą, długotrwały kontakt z ludźmi tworzącymi tę kulturę. Oznacza to najczęściej wieloletni wyjazd z własnego kraju. Możemy jednak dość szybko nauczyć się czegoś o innych kulturach. Ludzie z różnych kultur mają swoje charakterystyczne przedmioty, zwyczaje, obyczaje, potrawy, sposoby spędzania wolnego czasu, taniec i inne. Takie części kultury, którymi można szybko podzielić się z innymi, nazywamy dziedzictwem, np. możemy poczęstować cudzoziemca kluskami śląskimi z sosem grzybowym, albo wystać mu zdjęcie zespołu ludowego w tradycyjnych strojach. Poznawanie dziedzictwa innych kultur to bardzo ważna rzecz. Podobnie jak poznawanie własnego dziedzictwa. Nasza gra pomoże Ci w tym drugim, ale staraj się dowiadywać jak najwięcej o świecie. Im więcej wiesz o innych, tym lepszym się stajesz!

Tradycja

Nasi rodzice nauczyli się wiele od swoich rodziców, czyli naszych dziadków. Wśród tych wielu, wielu informacji i umiejętności są takie, które uważane są za niezbędne i konieczne abyśmy i my je poznali. Składają się one na coś, co nazywamy przekazem wielopokoleniowym – tradycją.

Są to informacje dotyczące sposobu myślenia i zachowania, które są istotne dla funkcjonowania rodziny oraz całych społeczności. Nie trzeba postępować zawsze zgodnie z tradycją, ale trzeba ją znać i wiedzieć, dlaczego dla wielu ludzi jest ona czymś bardzo ważnym. Np. jedną z powszechnych tradycji wigilijnych jest serwowanie 12 potraw na pamiątkę 12 apostołów lub 12 miesięcy nowego roku. Nie musi ich być aż tyle, żeby wieczerza wigilijna odbyła się w ciepłej, rodzinnej atmosferze, ale tak nakazuje tradycja, więc dla wielu osób jest to ważny element świąt.

Zwyczaj i obyczaj

Są takie dwa słowa, które często używamy jakby były jednym i tym samym – zwyczaj i obyczaj. Jeśli podejrzewasz, że znaczą co innego, to masz rację! **Zwyczaj** to pewien sposób postępowania, którego przestrzeganie związane jest z tradycją, ale jego przestrzeganie nie jest koniecznością.

Obyczaj jest natomiast sposobem postępowania, umocowanym w tradycji którego przestrzeganie jest wymagane przez społeczność.

Na przykład – podawanie ręki na przywitanie jest obyczajem wobec rodziny i bliskich, ale tylko zwyczajem wobec obcych. Nikt nie musi podawać ręki nowo poznanej osobie w sklepie, ale własnemu bratu powinien!

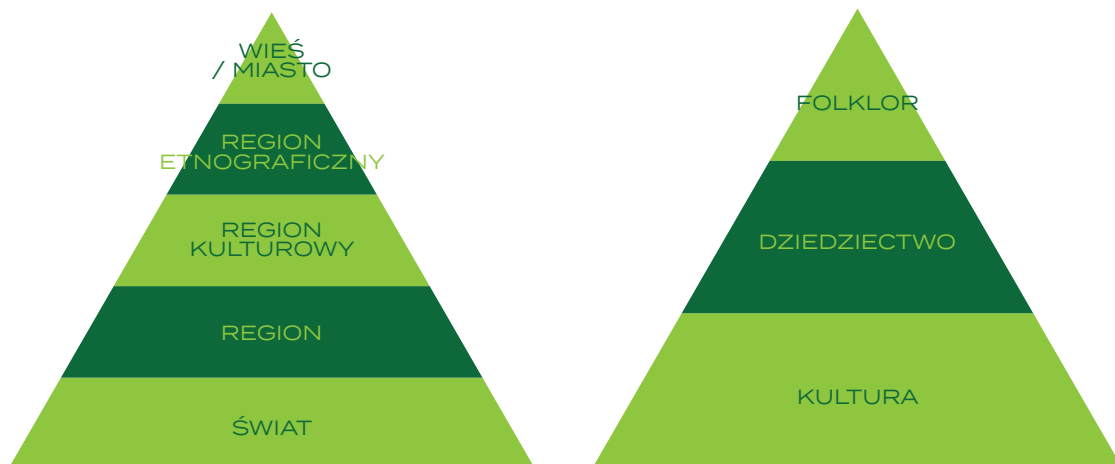
Historia a kultura regionalna

Ludzkie działania mają swoje następstwa. Opisem przyczyn i skutków ludzkiej działalności zajmują się historycy spisujący dzieje ludzkości. Historia może opowiadać o wszystkich ludziach na Ziemi, ale najczęściej uczymy się własnej, tzn. dziejów ludzi, którzy mieszkali w naszym regionie przed nami.

Historia Polski składa się z wydarzeń, które miały miejsce na całym terytorium naszego kraju.

Każdy z regionów posiada jednak swoje mniejsze historie, które mają większe znaczenie dla samego regionu, niż dla całego kraju. Takie wydarzenia – działania i ich następstwa, kształtują kulturę regionu. Mogą to być decyzje władców, odkrycia, bitwy lub inne. Coś co, dla mieszkańca regionu jest oczywiste, a dla przyjezdnych stanowi ciekawostkę wartą poznania.

Pytania kontrolne:

1. Wymień 5 historycznych regionów Polski. (Małopolska, Wielkopolska, Mazowsze, Śląsk, Pomorze)
2. Kultura to? (sposób życia)
3. Jaka nauka zajmuje się badaniem różnic kulturowych? (etnografia)
4. Jeśli ktoś mówi po Polsku, ale wyrazy, akcent albo wymowa jest inna niż znana z utworów literackich, to czym się posługuje? (gwarą)
5. Wartości przekazywane z pokolenia na pokolenia to? (tradycja).

Wstęp do kultury ludowej

Nasz quiz jest pełen informacji o Polsce i jej mieszkańcach. Często spotkacie w nim określenie „kultura ludowa”. Jest to nic innego, jak sposób bycia „ludu”. Tak mówiono kiedyś o mieszkańcach wsi. **Kultura ludowa** jest zatem dawnym sposobem życia ludzi na wsi. Dawnym, to znaczy już nie istniejącym. Takim, który z czasem uległ zmianie, bo nie odpowiadał zmieniającym się warunkom.

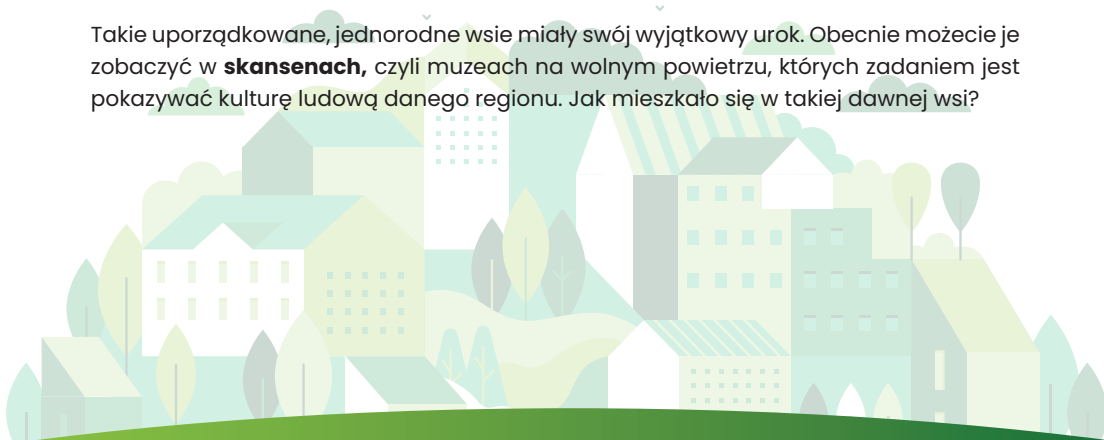
Jeśli mowa jest o kulturze ludowej, to najczęściej chodzi o tradycyjny sposób życia, który wykształcił się i został opisany przez etnografów na przełomie XIX i XX wieku. Wtedy różnice pomiędzy regionami były największe. Wzięło się to stąd, że mieszkańcy wsi wszystko co potrafili robili sami. Nie mieli wiele pieniędzy, a te które posiadali, wydawali na przedmioty, których nie mogli sami wyprodukować.

W jednym regionie Panie potrafiły haftować kwiaty, w najbliższym mieście można było kupić tylko czerwone i czarne nici, więc wszystkie koszule były haftowane w kwiaty czerwonym i czarnymi nićmi. W ten sposób powstały wzory regionalne, które z czasem weszły do tradycji i pomimo tego, że pojawiły się w sklepach nici w innych kolorach, to nadal haftowano w tych tradycyjnych.

Podobnie było z innymi przedmiotami codziennego użytku, narzędziami, naczyniami, a nawet całymi gospodarstwami. Jeśli coś sprawdziło się w rodzinnym domu albo u sąsiadów, to kolejne pokolenie robiło tak samo. W ten sposób wykształciły się właśnie różne grupy oraz regiony etnograficzne. Są pewne cechy wspólne dla wszystkich grup i regionów w naszym kraju. Dlatego mówimy, że są to polskie grupy etnograficzne. Z dalszej części tego tekstu dowiecie się, jakie to grupy.

Dzisiaj jadąc przez Polskę zobaczycie na wsiach domy o kształtach i kolorach, jakie fantazja podpowiedziała gospodarzowi. Dawniej całe wsie potrafiły składać się z domów o prawie identycznym kształcie, wielkości, materiale, z którego były wykonane, a nawet być w ten sam sposób ustawione wzdłuż drogi.

Takie uporządkowane, jednorodne wsie miały swój wyjątkowy urok. Obecnie możecie je zobaczyć w **skansenach**, czyli muzeach na wolnym powietrzu, których zadaniem jest pokazywać kulturę ludową danego regionu. Jak mieszkało się w takiej dawnej wsi?

Domy i budynki gospodarcze stawiano w zagrodzie, czyli na ogrodzonym terenie, mającym zabezpieczyć przed dzikimi zwierzętami i złodziejami. Niezależnie od regionu, większość domów mieszkalnych, zwanych chałupami, budowano z materiałów dostępnych każdemu – drewna, słomy, gliny i kamieni.

Ściany, drzwi i konstrukcję dachu tzw. więźbę, budowano z drewna. Mieszkańcy wsi – chłopci – sami wykonywali wszystkie prace, ale już w dawnych czasach istniały profesje, które wykonywali fachowcy. Drzewa w lesie wycinali drwale, cieśle cięli bale drewna na deski i belki, a stolarze robili drzwi, framugi i okiennice.

Domy stawiano na gołej ziemi, czasami bogatsi robili fundamenty z kamieni. Pierwsze belki pod ściany nazywano podwalinami. Kolejne to węgły, łączone ze sobą na różne sposoby, bez użycia gwoździ! Słoma była niezbędna do pokrycia dachu. Nie używano byle jakiej. Najlepsza była żytnia, długa i nie połamana. Każdy gospodarz, który uprawiał pole miał dostęp do tego budulca. Z niej strycharze robili dachy o gładkich albo schodkowanych połaciach nazywane strzechami. Dobrze zrobiony słomiany dach, jeśli był poprawiany po każdej zimie, mógł wytrzymać ponad 20 lat.

Glina była materiałem używanym do łączenia ze sobą elementów, uszczelniania i tworzenia podłóg, tzw. polepy, czyli gliny zmieszanej z trocinami i słomą. Polepy były powszechne w wielu miejscach w kraju. Kamienie były potrzebne do budowy pieca i komina. Ich budowę zajmował się zdun. Choć w chłopskiej chałupie najczęściej było to dzieło samych gospodarzy.

Piece służyły nie tylko do przygotowywania posiłków, w tym wypieku chleba. Były one też źródłem ciepła i światła. Niektóre umożliwiały spanie na nich, na tzw. zapiecku, czyli najcieplejszym miejscu w chałupie.

Dawniej zimy były srogie – pierwszy śnieg potrafił spaść w październiku i utrzymywać się aż do maja. Dobry piec w połączeniu z dobrze wykonanym domem pozwalał domownikom na przetrwanie zimy w zdrowiu.

Ile osób liczyła rodzina wiejska w dawnej Polsce? Zależało to od regionu, ale przeważała tzw. rodzina wielopokoleniowa, czyli pod jednym dachem mieszkali seniorzy (dziadkowie), rodzice – gospodarz i gospodyni, ich rodzeństwo, które nie wyszło za mąż lub się nie ożeniło i radosna gromadka dzieci – 4, czasem 5 lub więcej.

Łącznie w chałupie mogło mieszkać nawet kilkanaście osób. Nikt nie miał własnego pokoju tylko dla siebie. Wszyscy mieszkali razem; w izbach (dużych pokojach) i alkierzach (małych pokojach). Osobne łóżko mieli tylko gospodarze. Reszta spała na ławach lub w poprzek łóżek, żeby zmieścić się więcej osób.

W takim domu nikt się nie nudził. Wszyscy wykonywali jakieś zajęcia od świtu do zmierzchu. Starsze rodzeństwo pilnowało młodszego, gospodyni pilnowała domu i obejścia, a gospodarz pola i zwierząt gospodarskich. Dziewczynki pomagały matce, uczyły się gotować, pasać drób, tkąć i szyć. Chłopcy pomagali ojcu, uczyli się robić proste rzeczy z drewna i słomy, pasali świnie, a jak podrośli także bydło i pomagali w zajęciach gospodarskich na miarę swych sił. Wszystko w tamtych czasach było bardzo czasochłonne i pracochłonne.

Np. dzisiaj gdy chcemy sobie zrobić herbatę, to idziemy do kuchni, nalewamy wody z kranu do czajnika elektrycznego, włączamy go, po 2-3 minutach mamy wrzątek, którym zalewamy torebkę naparu. Cała czynność zajmuje nam kilka minut – najwyżej do 5. Dawniej po wodę trzeba było iść z wiadrem do studni, nabrać jej i przynieść do chałupy. Przebrać do naczynia. Napalić w piecu. Zagotować nad ogniem, co trwa 2 razy dłużej, niż w czajniku elektrycznym. Następnie tak przygotowanym wrzątkiem mogliśmy zalać suszone liście ziela, z których chcieliśmy przyrządzić napój. Cała czynność w tradycyjnej chałupie wiejskiej zajęłaby nawet pół godziny, zależy jak daleko trzeba było iść po wodę do studni i czy wcześniej trzeba było się ubierać w zimową odzież.

Jedzono skromnie, ale pożywnie. Dominowały dania ze zboża – kasze i kluski wzbogacone warzywami: kapustą, grochem i burakami. Do tego zupy, przede wszystkim barszcze z ukwaszonej mąki żytniej. Urozmaicheniem było mięso – spożywane głównie w czasie świąt: wieprzowina, drób (kaczki, gęsi i kury), a w regionach leśnych także dziczyzna.

Ryby, oprócz Wigilii, jadano regularnie we wsiach nadrzecznych, na pojezierzach i nad morzem. Popularnymi dodatkami smakowymi były sezonowe dary lasu – grzyby, owoce jałowca, maliny i czarnej jagody. Wśród napojów królowała woda ze strumienia i ze studni, rzadziej napary z suszonych ziół, które najczęściej były stosowane w celach leczniczych. Prawdziwej herbaty i kawy na wsiach nie pijano, była ona podawana tylko we dworach. Chłopi pili kawę z żołądźmi lub z wędzonych czy nadpalanych korzeni ziół.

Produkty mleczne: śmietana, masło i sery produkowano w każdym domu, ale nie jadano ich na co dzień, ponieważ były one źródłem zarobku – sprzedawano je na targach. Dla rodziny zostawało mleko i serwatka. Gospodynie same wypiekały chleb, który był podstawą prawie każdego posiłku.

Ten powszechny w całej Polsce jadłospis uzupełniały dania przygotowywane regionalnie, które poznasz w dalszych częściach naszego quizu.

Produkcja jedzenia i gromadzenie zapasów na zimę było zajęciem całej rodziny. Niestety zdarzały się sytuacje, gdy jedzenia brakowało. Najtrudniejszym okresem na wsi był przednówek – koniec zimy, początek wiosny, kiedy zapasy z ubiegłego roku prawie się skończyły, a nowe rośliny jeszcze nie wyrosły.

Dzisiaj ubrania są powszechnie dostępne, wszelkie wzory i kolory są w sprzedaży. Kiedyś chłopska rodzina nie miała tak łatwo. Ubrania trzeba było wyrabiać z darów natury. Tak, to nie pomyłka. Lekką odzież szyto z roślin włókniстых – lnu i konopi. A cieplejszą, zimową, robiono z owczej wełny lub wyprawiano kozuchy ze skór zwierzęcych. Każda gospodyni miała własne poletko lnu. Uprawa lnu była bardzo popularna i potrzebna. Len, w przeciwieństwie do zboża, nie był rżnięty (sierpem) ani koszony (kosą), a wrywany z korzeniami. Następnie suszono go, młócono, aby pozyskać nasiona (z których wytwarzano olej lniany – powszechnie stosowany tłuszcz roślinny), a gdy osiągnął odpowiednią twardość przystępowano do międlenia, czyli oddzielania paździerzy od włókien.

Czy wiesz, że miesiąc październik właśnie od tej ostatniej czynności wziął swoją nazwę? W każdym domu, mniej więcej w tym samym czasie, właśnie w tym miesiącu międlono len, stąd czas ten nazwano właśnie od paździerzy, których wszędzie było pełno na podwórzach. Oddzielone od paździerzy włókna następnie czesano i tak powstałą kądziel skręcano przy użyciu kołowrotka (takiego samego, którego wrzecionem ukuła się bajkowa Śpiąca Królewna) na przędzę (nić). Następnie taką przędzę na krosnach, czyli warsztacie tkackim, gospodynie przerabiały na płótno, z którego potem można było uszyć ubrania dla rodziny. Od momentu zasiania lnu do założenia ubrania z niego mijał prawie okrągły rok!

A jakie to były ubrania? Niezależnie od regionu podstawą była bielizna, ale nie taka jak dzisiaj – majtki pojawiły się dużo później. Bielizną nazywano pierwszą warstwę ubrań – koszulę z nadółkiem (grubszym płótnem sięgającym do pól uda) i portki lub kieckę. Na bieliznę zakładano kolejne warstwy w zależności od temperatury. Latem używano samej bielizny.

Zimą zakładano drugą parę portek – najlepiej wełnianych i grubszą spódnice. Na to kożuszki, a kobiety zapaski (biodrową i naramienną). Głowy chroniły słomiane kapelusze – latem, a zimą nakrycie głowy specyficzne dla regionu.

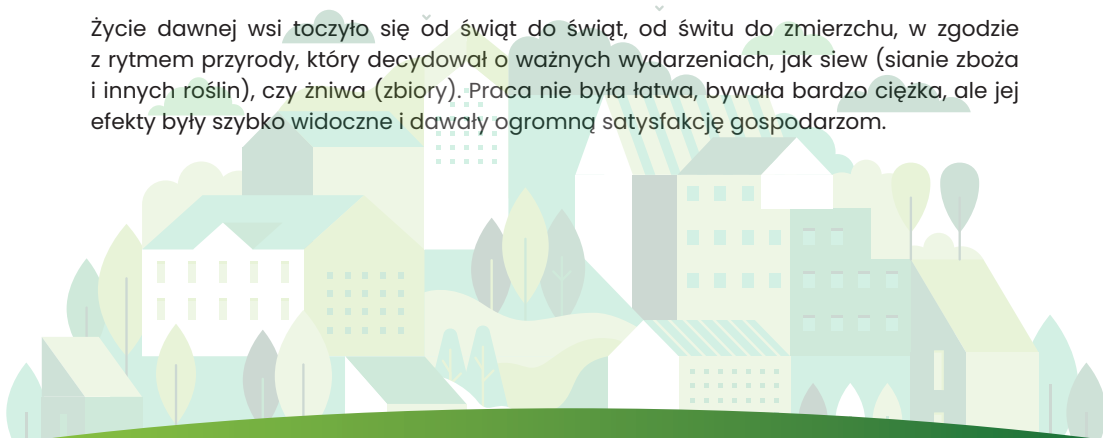
Piękne kolorowe stroje, które dzisiaj powszechnie nazywamy ludowymi, to stroje świąteczne (jak dzisiejsze garnitury i garsonki). W tych kolorowych, pięknych strojach kryje się najwięcej różnic regionalnych, ale i tutaj są pewne ogólnopolskie akcenty widywane w każdym ze strojów, np. rogatywka czyli czapka z kwadratowym denkiem, która jest też elementem polskiego stroju narodowego i munduru wojskowego. Gamerka, to zimowa „czapka na cztery powiaty” z sukna i baranka, albo Maciejówka, czyli niska, okrągła czapka ze skórzanym daszkiem.

Stałym elementem stroju świątecznego są też skórzane buty z cholewami u mężczyzn i sznurowane trzewiki u kobiet. Kobiety nosiły bogato zdobione staniki – czyli sznurowane kamizele podkreślające kobiece kształty. Do tego dochodzą kamizelki, lejebiki czyli luźne kaftany zakładane zarówno przez mężczyzn jak i kobiety na świąteczne, białe koszule.

Mankiety i kołnierze świątecznych koszul są często haftowane. Wzory tych haftów są uzależnione regionalnie podobnie jak i kolorystyka całego ubioru, od skromnych jednolitych strojów biłgorajskich, po przebogate stroje Łachów sądeckich czy Krakowiaków. Zimą powszechne są płaszcze i sukmany oraz wełniane czapki. Dodatkowo strój świąteczny różnił się u mężatek i panien na wydaniu. Panny przywdziewały bardzo zdobne nakrycia głowy, podczas gdy mężatki zadowalały się skromnymi chustami. Więcej o ubiorach dowiesz się z dalszych części quizu.

Czy wiesz, że tradycja wyrobu ubrań z lnu jest do dzisiaj popularna, ponieważ są one przewiewne i bardzo wygodne? W sklepach można kupić sukienki, spodnie, bluzki z płótna lnianego. Wyroby z polskiego lnu są znane i cenione na całym świecie.

Życie dawnej wsi toczyło się od świąt do świąt, od świtu do zmierzchu, w zgodzie z rytmem przyrody, który decydował o ważnych wydarzeniach, jak siew (sianie zboża i innych roślin), czy żniwa (zbiory). Praca nie była łatwa, bywała bardzo ciężka, ale jej efekty były szybko widoczne i dawały ogromną satysfakcję gospodarzom.

Wszystkie czynności wykonywane ręcznie, wymagały zręczności, doświadczenia i siły. Wiele z nich było bardzo jednostajnych, np. młócenie zboża cepem (oddzielanie ziaren od kłosów), czy skręcanie przędzy na kołowrotku.

Wszystkie te prace odbywały się w zagrodzie. Część można było wykonywać w chałupie, ale nie wszystkie.

Drugim najważniejszym budynkiem w gospodarstwie była stodoła. W niej trzymano narzędzia, wóz (nie chodzi o samochód – tylko o czterokołowy pojazd zaprzęgowy) oraz zwożono do niej żęte zboże. To w stodole, na klepisku, młócono, stąd oddzielone ziarno trafiało do spichrza lub spichlerza – kolejnego ważnego budynku w zagrodzie. W nim przechowywano jedzenie, tutaj też wyrabiano kaszę (w stępie) lub mielono mąkę (na żarnach).

Każda rodzina wiejska chciała mieć przynajmniej krowę i trochę drobnego ptactwa. Dawniej budynki dla zwierząt nazywano chlewami. Z czasem ta nazwa pozostała jako określenie budynku dla świń. Krowy mieszkają w oborach, konie w stajniach, owce w owczarniach, kury i inne ptaki (kaczki, gęsi, perliczki, indyki) w kurnikach. Zwierzęta żyły w tych pomieszczeniach zimą, cieplejsze miesiące spędzając na pastwiskach.

Tradycyjna kultura ludowa zakładała, że zagroda ma być samowystarczalna, tzn. wszystko co potrzebne do życia mieszkańcy mieli umieć zrobić samemu. Starano się, aby nic się nie marnowało. Jeśli coś uległo zużyciu, np. drewniane narzędzie, to przerabiano je na coś innego.

Jeśli to też się zużyło, to zawsze można było go użyć do napalenia w piecu. Przedmioty spoza zagrody pozyskiwano na targach w miastach (np. kolorowe tkaniny na stroje ludowe, szklane lub ceramiczne naczynia) lub kupowano u fachowców w ich wyspecjalizowanych warsztatach, np. od kowala w kuźni kupowano kosy, noże, sierpy, okucia i wszystkie inne żelazne przedmioty.

Dzisiaj taki sposób życia jest niemożliwy, potrzebujemy dóbr i usług, których sami nie jesteśmy w stanie wytworzyć, np. prądu elektrycznego, dostępu do Internetu, benzyny i wielu innych. Jednak kolorowe stroje, tradycyjne zwyczaje, sposób mówienia to elementy naszego dziedzictwa. Warto je znać. Nasz quiz wam w tym pomoże.

Szlachta i ziemiaństwo

Polskie społeczeństwo ukształtowało się z 3 wielkich grup – ludu, zwanego chłopami, mieszczaństwa, czyli mieszkańców miast i miasteczek; oraz szlachty, czyli mieszkańców wsi, do których należały duże majątki ziemskie, od części pojedynczych wsi, aż po całe dzisiejsze gminy, a nawet powiaty.

Najbogatszych szlachciców nazywano ziemianami lub **ziemiaństwem**. To oni posiadali lub zarządzali wielkimi obszarami. Zarówno ziemianie jak i mniej zamożni szlachcice byli uprzywilejowaną grupą społeczną. To oni uchwalali prawo, wybierali króla, obejmowali urzędy i cieszyli się licznymi przywilejami wyróżniającymi ich spośród innych mieszkańców naszego kraju.

Oprócz wspomnianych już wielkich majątków, szlachta zamieszkiwała mniejsze miejscowości, gdzie często utrzymywała się z samodzielnej pracy w polu. Posiadała ona podobne prawa co ziemiaństwo, choć w rzeczywistości żyła na poziomie chłopów czy mieszczan.

Szczególnie wiele drobnej szlachty, zwanej też szaraczkową, brukową lub gołątą, mieszkało na Mazowszu wokół Warszawy. Szlachta i ziemiaństwo nosili strój, który z czasem stał się polskim strojem narodowym, w przeciwieństwie do strojów ludowych był jednakowy na całym terenie naszego kraju.

Mężczyźni nosili żupany (suknie męskie), na nie zakładali kontusze (wierzchnie płaszcze z rozciętymi rękawami) przepasane niezwykle zdobnymi pasami słuckimi (wielometrowymi i tkanymi ze szlachetnych materiałów), pod żupan zakładali hajdawery, (szerokie spodnie do jazdy konnej), na nogi zakładali baczmagi (wysokie skórzane buty z cholewami i zadartymi czubami), a głowę okrywali kołpakami (futrzane czapki) lub rogatywkami (czapki z kwadratowym denkiem).

Niezbędnym atrybutem szlachcica była broń biała – szabla, nadziak lub buława czy buzdygan. Panie zakładały podobne stroje składające się z sukni, na to kontusiki (damska wersja kontusza), na nogi trzewiki, a na głowy analogiczne do męskich kołpaczki lub rogatywki.

Strój ten był wyróżnikiem polskości. Do dziś jego elementy są częścią mundurów wojsk lądowych i straży pożarnej (rogatywka, wysokie buty z cholewami, tzw. oficerki, szabla oficerska, buzdygan generalski czy buława marszałkowska).

Rembrandt – Szlachcic Polski

Kultura szlachecka na skutek II Wojny Światowej i okresu Polski Ludowej należy do przeszłości, ale miała ona trwały wkład w kulturę naszego kraju. Kuchnia szlachecka była bogata w dziczyznę oraz inne rodzaje mięs zwierząt hodowlanych, szczególnie ptactwa.

Ważnym jej elementem były przyprawy i produkty orientalne zwane też kolonialnymi pochodzące z całego świata. Potrawy kuchni szlacheckiej są dzisiaj przypominane i odkrywane na nowo.

Na nasze stoły powraca między innymi gęsiina, kiedyś niezwykle popularna, jedzona głównie jesienią i zimą.

Architektura szlachecka – Siedzibami szlachty były dwory i dworki, wokół których rozciągały się piękne parki ze stawami. Do dworu prowadziła aleja drzew, która wskazywała drogę, zapraszała gości. Gdzieś tam do dziś pozostały jeszcze piękne dwory i można je zwiedzać, bo mieszczą się w nich muzea. Warto odwiedzić Nieborów i Arkadię, Żelazową Wolę (Chopin), Milusin i wiele innych pięknych miejsc.

Otwartość i ciekawość świata, podróżowanie, ale jednocześnie szacunek dla tradycji rodzinnych poprzez pielęgnowanie i spisywanie rodzinnych rodowodów to także elementy kultury szlacheckiej. Warto korzystać z niej, jako z dobra ogólnopolskiego.

Kuchnia szlachecka:

- Comber jeleni (pieczeń z dziczyzny)
- Karp/szczupak faszerowany (mielony w galarecie z warzywami)
- Zupa rakowa (rosół z sztyk rakowych)
- Miód pitny (wino z miodu)
- Kielbasa (mięso wieprzowe w naturalnej osłonce, wędzone lub podsuszane)
- Kawa po szlachecku (parzona z przyprawami korzennymi, miodem z dodatkiem słodkiej śmietanki i wysokoprocentowego alkoholu)
- Lin w śmietanie (smażony w kwaśnej śmietanie)
- Pasztet (pieczone mielone mięso z zającą z dodatkami)
- Bigos (różnorodne mięsa gotowane z dodatkiem kwaszonej kapusty i grzybów)
- Pieczony drób (głuszcze, cietrzewie, jarząbki, kuropatwy, kury pieczone z różnorodnym nadzieniem, często owocowym – jabłka, gruszki, morele, rodzynki)

Pogranicza i granice

Nasz kraj od swojego powstania zmieniał granice. Pewne tereny, które dziś należą do Polski przechodziły „z rąk do rąk” dzisiejszych Niemiec, Czech, Słowacji, Ukrainy, Białorusi, Litwy i Rosji. Nasze obecne granice ustalone zostały po II Wojnie Światowej (1945 r.) na międzynarodowych konferencjach w Poczdamie (Niemcy) i w Jałcie (Krym). Przed wojną do Polski należały tereny na wschodzie, dzisiaj wchodzące w skład Litwy, Białorusi i Ukrainy.

Do naszego kraju przyłączono ówczesne tereny III Rzeszy – Pomorze Zachodnie, Ziemię Lubuską, Dolny Śląsk, Śląsk Opolski, Warmię, Mazury oraz Wolne Miasto Gdańsk. Większość z nich należała do Polski w czasach Dynastii Piastowskiej, ale zostały z różnych powodów przekazane państwu sąsiadom.

W wyniku tych zmian, Polacy ze wschodu przesiedlili się na zachód, na tzw. ziemie odzyskane, np. wielu mieszkańców Lwowa (obecna Ukraina) dzisiaj mieszka na Dolnym Śląsku, między innymi we Wrocławiu. Wcześniejsi mieszkańcy tych terenów wyjechali do Europy Zachodniej, głównie do Niemiec. Nie wszyscy jednak byli Niemcami.

Tereny uzyskane przez nasz kraj zamieszkiwały liczne grupy etnograficzne i mniejszości, w tym o słowiańskim rodowodzie, które na skutek wielowiekowej przynależności do dzisiejszych Niemiec czuły z nimi większy związek kulturowy niż z Polską. Mazurzy, Warmiacy, Słowińcy, Serbołużyczanie, Olędrzy to największe z tych grup. Niektóre tereny były zamieszkane, a nawet stworzone dzięki nim.

Żuławy wiślane, leżące poniżej poziomu morza, ze względu na swoje niezwykle właściwości były domem dla potrafiących poradzić sobie w tych trudnych warunkach Olędrów – ludności niderlandzkiej wyznania mennonickiego (Holenderskiego odłamu protestantyzmu).

Nowe granice i nowi osadnicy zbudowali nowe pogranicza kulturowe, czyli tereny przejściowe, gdzie pewne elementy kultur dwóch lub więcej grup mieszkają się ze sobą.

Zmiany i rozwój społeczny, gospodarczy i kulturowy powodują, że pogranicza macierzystych regionów z czasem stają się osobnymi, samodzielnymi regionami kulturowymi, które choć pamiętają o swoim rodowodzie, to dziś są wyraźnie odrębne. Doskonałym przykładem są Kujawy, które tradycyjnie są częścią Wielkopolski, ale dziś stanowią odrębny region.

Zdarza się także, że pewne tereny na skutek powojennych decyzji zostały podzielone i większa ich część dziś leży poza naszymi granicami. Taki los spotkał np. Polesie, dawny ogromny region, dzisiaj w większości leży na Białorusi i Ukrainie.

Po polskiej stronie znaczną jego część zajmuje Poleski Park Narodowy – piękna, podmokła kraina gdzie powszechnie spotkamy nasz jedyny rodzimy gatunek żółwia – Żółwia Błotnego. Tereny pograniczne są dzisiaj pamiątkami po Kresach. Podróż do nich to przeżycie pełne ciekawych historii.

Wyprawa na zachód, na ziemie odzyskane, to wyprawa odkrywczą, wiele tutaj tajemnic, po dziś dzień rozpalających wyobraźnię, jak np. złoty pociąg który rzekomo ukryty jest gdzieś w okolicach Wałbrzycha. Zwiedzajcie cały nasz kraj. Warto poznać go od granicy do granicy.

Regiony etnograficzne Polski Śląsk

Jedną z pięciu historycznych dzielnic Polski jest Śląsk, który może kojarzyć głównie z wydobywaniem węgla. Ale Śląsk to nie tylko kopalnie, węgiel i wszechobecne dymiące kominy! To piękna kraina wyżyn, gór, lasów i rozległych żółtych pól rzepaku.

Tradycyjnie Śląsk dzieli się na Górny i Dolny, dzisiaj w obrębie tych dwóch znajduje się jeszcze Śląsk Opolski, Cieszyński, Zagłębie i Ziemia Lubuska dzielona z Wielkopolską. Śląsk jest krainą bogatą w surowce naturalne, pod ziemią znajdują się nie tylko węgiel kamienny, ale też miedź, srebro i złoto.

Tutaj są kamieniołomy, kopalnie odkrywkowe węgla brunatnego i wyrobiska piasku i żwiru. Ich pozostałości są zalewane, dzięki czemu wiele tutaj jest zbiorników wodnych, tzw. kolorowe jeziora, których wody przybierają różne barwy w zależności od minerałów jakie pozyskiwano wcześniej. Latem można zaznać ochłody nad wieloma akwenami. Przez cały rok na Śląsku można uprawiać sport, turystykę i rekreację. Zimą szusować na nartach, podziwiać widoki ze Śnieżki (najwyższego szczytu) lub odwiedzić rodzinne miasto Adama Małysza (Wisłę – przez którą przepływa królowa naszych rzek).

Śląsk to idealne miejsce na wypoczynek w górach. Nie są one tutaj tak wysokie jak Tatry, ale dzięki temu są przystępne dla każdego. Beskid Śląski, Żywiecki i Mały, Sudety z Karkonoszami i Górami Izerskimi, w te partie warto się udać.

Rowerem, pieszo, z kijkami, z psem albo konno, śląska przyroda i atrakcje są dostępne i przystępne dla każdego. Na Śląsku są też pełne zabytków miasta: Wrocław (historyczna stolica całego Śląska), Katowice, Gliwice, Wałbrzych, Cieszyn, Opole i wiele, wiele innych, bo pomimo tego że przyroda tutaj jest bardzo bogata, to teren jest mocno zurbanizowany/uprzemysłowiony.

Kulturowo teren ten jest równie bogaty. Górnoślązacy mają własny język – ślōnskŏ gŏdka. Obszar ten zamieszkuje kilka grup etnograficznych z własnymi strojami i zwyczajami. Poza nimi wiele tu ludności napływowej z wielu miejsc Europy. Wielowiekowa historia i sąsiedztwo spowodowały, że niektóre grupy etnograficzne dawnej Małopolski dzisiaj czują się bardziej związane ze Śląskiem, np. Górale żywieccy czyli mieszkańcy okolic Żywca w pięknych przypominających mundury granatowych strojach z wysokimi rogatywkami.

Śląsk to miejsce które trzeba poznać. Jest otwarte, nowoczesne i pamiętające o swojej słowiańskiej historii.

Kilka słów po śląsku:

baba – kobieta, żona
bajtel, bajtle – chłopak, dziecko, małe dzieci
dzioucha – dziewczyna
cera – córka
chop – mężczyzna
galoty – spodnie
ślubny – mąż
gŏdać po polsku – mówić po polsku
rechtŏr – nauczyciel
Ślōnsk – Śląsk
žōna – żona

Kuchnia śląska:

- Zalewajka (zupa ziemniaczana z żurem z zakwasu chlebowego)
- Parzybroda (gęsta zupa z kapustą z boczkiem)
- Panczkralt (ziemniaki z kiszoną kapustą)
- Apfelmus (mus z jabłek)
- Szpajza (deser z jajek)
- Kołocz (tradycyjne ciasto z nadzieniem)
- Kluski śląskie (kluski z tłuczonych ziemniaków)
- Karp (ryba popularna ze względu na ilość stawów, jadana nie tylko na Wigilię)
- Żurek (zupa na bazie zakwasu żytniego)

Regiony etnograficzne Polskie

Małopolska

Południowa Polska w centralnej i wschodniej części to tereny wyżynne, przechodzące w najwyższe w naszym kraju góry – Tatry. Nazywamy ten obszar Małopolską. Historycznie w skład Małopolski wchodziła ziemia krakowska, sandomierska i lubelska. Te dawne tereny dzisiaj są w odrębnych województwach, ale mieszkańcy pamiętają o swych małopolskich korzeniach. Dawniej ten region był bardzo rozległy. Na zachodzie sięgał Zagłębia graniczącego ze Śląskiem. Na północy ziemi radomskiej graniczącej z Mazowszem. Na południu naturalną granicą zawsze były górskie szczyty, a na wschodzie Małopolska sięgała aż do ziemi rzeszowskiej (Podkarpacia).

Małopolska ma wiele regionów etnograficznych. Mieszkają tu górale: na Podhalu, Podkarpaciu i Żywiecczyźnie. Mieszkają tu Krakowiacy, Sandomierzanie, Powiślanie, Pogórzanie, Lasowiaci i wiele innych grup. Małopolska to kraina dużych miast, urokliwych miasteczek i otaczających ich wsi o bardzo starym rodowodzie. Przemierzając Małopolskę warto zagłębić się w historię i przejść Szlak Orlich Gniazd, szlak jurajskich zamków i warowni, który prowadzi od Krakowa po Częstochowę.

Kraków jest stolicą Małopolski i dawną stolicą kraju. Tu na Wawelu mieszkali królowie, tu odbywały się hołdy lenników, śluby królewskie, zawierano pakt, sojusze i unie. Kraków był znaczącą stolicą mającą wpływ na politykę w dawnej Europie. W Katedrze na Wawelu spoczywają polscy królowie, dzięki którym „Polska była od morza do morza”.

W ważnych dla Polski momentach bije z Wieży Zygmuntońskiej królewski dzwon – Dzwon Zygmunta. Na Zamku znajduje się też najstarsze polskie insygnium koronacyjne – Szczerbiec, które przypomina o polskiej chwale. Warto też wiedzieć, że w Krakowie istnieje najstarsza uczelnia wyższa – Uniwersytet Jagielloński. Kraków pełen jest zabytków, legend i historii z nimi związanych.

Będąc w mieście koniecznie trzeba wybrać się do Kościoła Mariackiego, aby obejrzeć unikatowy ołtarz wykonany przez mistrza Wita Stwosza, posłuchać hejnału z wieży mariackiej, odwiedzić smoczą jamę na Wzgórzu Wawelskim, gdzie jak głosi legenda mieszkał smok, który napadał na mieszkańców.

Zamek Królewski na Wawelu

Niedaleko Krakowa jest Wieliczka ze słynną kopalnią soli, której zwiedzanie jest niezwykłą przygodą. Sandomierz ze względu na swoje położenie zwane jest „małym Rzymem” rozpościera się bowiem na siedmiu wzgórzach. Może poszczycić się pięknym rynkiem i zamkiem na wiślanej skarpie. Będąc w Sandomierzu warto odwiedzić podziemną trasę turystyczną, która prowadzi przez labirynt korytarzy pod miastem, wspiąć się na Góry Pieprzowe.

Lublin słynący z zawarcia unii pomiędzy Królestwem Polskim a Wielkim Księstwem Litewskim. Kielce leżące w Górach Świętokrzyskich. Częstochowa ze słynnym, walecznym klasztorem na Jasnej Górze, z obrazem Matki Boskiej Częstochowskiej. Krosno ze znaną i cenioną hutą szkła. Rzeszów otoczony ciekawymi grupami etnograficznymi. Sosnowiec, największe miasto Zagłębia Dąbrowskiego.

Zakopane – zimowa stolica Polski, u podnóża Tatr, gdzie górale od pokoleń pielęgnują swoje tradycje, obyczaje i folklor. Wypasają na halach owce i goszczą turystów. To tylko część z pięknych i wartych obejrzenia miast. Małopolska pełna jest urokliwych miejsc. Dla miłośników gór i historii ten region jest obowiązkowym punktem w planie podróży.

Zakopane

Ważniejsze grupy etnograficzne Małopolski:

Krakowiacy (wschodni i zachodni) – noszą najbardziej znany polski stój ludowy z czerwoną rogatywką i pękiem pawich piór. Jest to pierwowzór polskiego chama z „Wesela” Wyspiańskiego.

Górale podhalańscy – z kłobukiem na głowie (kapeluszem z kostkami i piórem), cuchą na plecach (peleryną pasterską) i ciupagą w ręku (laska pasterska z toporkiem) w portkach z parzenicą (charakterystycznym haftem góralskim) mówiący gwarą i zawsze chętni przewidzieć pogodę na podstawie hałnego (wiatru wiejącego od strony gór).

Lachy sądeckie – najbardziej ozdobny i kolorowy strój ludowy. Z niezwykłymi amarantowymi spódnicami i męskimi waffenrokami (kaftany o kroju do jazdy konnej).

Pogórzanie – ludność polska zamieszkała na Podkarpaciu w okolicach Rzeszowa.

Lasowiaczy – mieszkańcy Puszczy Sandomierskiej, noszący się trochę po góralsku trochę po nizinemu z magierką (u panów) i chamełką (u kobiet) na głowach.

Kuchnia Małopolski:

- Cebularz – pochodzący z Lubelszczyzny placek drożdżowy z cebulą
- Forszmak – lubelski gulasz z papryką i pomidorami
- Zalewajka – zupa z Gór Świętokrzyskich na bazie kwaśnego żuru
- Chapcie lasowiackie – gołąbki z kaszą jaglaną
- Obwarzanek krakowski – okrągłe, wytrawne pieczywo
- Maczanka krakowska – schabowy włożony w bułkę i polany sosem
- Żętyca – napój z serwatki mleka owczego
- Bundz – biały ser z mleka owczego
- Bryndza – miękki ser z mleka owczego
- Redykołka – mały twardy ser wędzony powstały z resztek po produkcji oscypka
- Oscypek – twardy, wędzony ser z mleka owczego o charakterystycznym wrzecionowatym kształcie
- Kwaśnica – góralska zupa z kiszonej kapusty i wędzonego mięsa (boczu)
- Kielbasa żywiecka – grubo rozdrobniona, podsuszana kielbasa wieprzowa z pieprzem i czosnkiem
- Kielbasa sucha krakowska – grubo rozdrobniona, podsuszana kielbasa wieprzowa z gałką muszkatołową
- Wadowickie kremówki – pochodzące z Wadowic ulubione ciastka papieża Jana Pawła II
- Sól wielicka – sól kamienna z kopalni w Wieliczce

Regiony etnograficzne Polski Warmia, Mazury i Suwalszczyzna

Polska północno wschodnia to 3 duże krainy o własnej historii i wyraźnej odrębności. Jest ona porośnięta gęstymi lasami, lśniąca wielkimi jeziorami i pełna ciekawych zabytków świadczących o bujnej przeszłości tego terenu.

Na północy, aż do Zalewu Wiślanego sięga Warmia. To tutaj znajdziesz najpiękniejsze zabytki gotyckiej architektury w Polsce – zamki i bazyliki w średniowiecznych miastach Fromborku, Braniewie, Olsztynie czy Lidzbarku Warmińskim.

Frombork, nazywany również „klejnotem Warmii”, to nie tylko piękna architektura, to także miasto, w którym żył i pracował wielki polski astronom Mikołaj Kopernik, który „zatrzymał słońce, ruszył ziemię”. Właśnie tu powstała teoria heliocentryczna. Warmia to także charakterystyczne murowane kapliczki przydrożne oraz piętrowe, drewniane domy wiejskie z charakterystycznym pruskim murem.

Warmię otaczają Mazury. Wszyscy znamy je za sprawą Wielkich Jezior Mazurskich. Jezioro Śniardwy, to największe z nich i największe w Polsce. Mazury to raj dla fanów sportów wodnych: żeglownia, surfowania, spływów kajakowych, wędkowania. Tu każdy znajdzie coś dla siebie, można uprawiać turystykę rowerową i podziwiać piękno natury w leśnej głuszy.

Każdy miłośnik przyrody powinien wybrać się do Kadzidłowa, gdzie rozpościera się ogromny Park Dzikich Zwierząt. Można tam spotkać rysie, wilki, łosie, jelenie i posłuchać ciekawych opowieści. Wstąpcie też do Popielna, do Stacji Badawczej PAN, gdzie zobaczcie koniki polskie, które są potomkami dzikich tarpanów.

Mazury to także rozrywka i dobra zabawa, co roku w Mrągowie organizowany jest Piknik Country, jest to międzynarodowy festiwal, na którym świetnie bawią się turyści, goście i mieszkańcy.

Odwiedzając mazurskie miasta zwróćcie uwagę na historyczne budowle: zamki, pamiętające czasy rycerzy krzyżackich, twierdze i wieże, które miały ogromny wpływ na obronność grodów. W czasie podróży po Mazurach warto odwiedzać karczmy, portowe tawerny i restauracje, które serwują pyszne dania ze świeżo złowionych ryb i oraz darów lasów.

Zamek Reszel

Mazury prowadzą z centralnej Polski na Suwalszczyznę, graniczącą z Litwą. Tutejsze jeziora także są piękne i głębokie, a teren bardzo pofałdowany, miejscami zupełnie jak na pogórzu. To właśnie Pojezierze Suwalskim znajduje się najgłębsze jezioro w Polsce – Hańcza. Suwalszczyzna to region mieszających się kultur. Suwałki – to centralne miasto, które zwane jest „polskim biegunem zimą” bo zimy są tu długie i mroźne, a lato krótkie.

Czy wiesz, że z Suwałk pochodziła znana pisarka, poetka i patriotka Maria Konopnicka, autorka „Roty” oraz „O krasnoludkach i sierotce Marysi”? W mieście można znaleźć krasnoludki, które przypominają o pisarce.

Ważne miasta Suwalszczyzny to Sejny i Augustów, który swoją nazwę zawdzięcza polskiemu królowi Zygmuntowi Augustowi. Będąc w mieście warto wybrać się w rejs żegluga śródlądową, obejrzeć Kanał Augustowski, który jest uznany za pomnik historii.

Zwiedzanie Suwalszczyzny to trochę jak podróż w czasie do Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Jadąc wzdłuż granicy usłyszycie śpiewną mowę mieszającą się polszczyznę z językiem litewskim. W miejscowości Puńsk, pomimo że jest ona po polskiej stronie granicy, zamieszkuje wielu Litwinów.

Kuchnia regionalna Warmii i Mazur:

- Wędzone ryby (sieja, sielawa, węgorz)
- Farszyny (kotlety ziemniaczane z nadzieniem mięsnym)
- Karmuska (zupa fasolowa z kapustą na wieprzowinie)
- Plince z pomoćką (placki ziemniaczane maczane w twarogu ze śmietaną)

Kuchnia regionalna Suwalszczyzny:

- Sękacz (ciasto pieczone na rożnie)
- Czenaki (mięso zapiekane z warzywami w glinianym garnku)
- Kołduny (małutkie pierożki z łojem podawane w rosole)
- Soczewiaki (placuszki ziemniaczane z nadzieniem z soczewicy)
- Chłodnik (zupa z botwinki podawana na zimno z tłuczonymi ziemniakami)
- Cepeliny lub kartacze (rodzaj pyzy, nazwa od kształtu)

Kanał Augustowski

Regiony etnograficzne Polski

Mazowsze i Podlasie

W centralnej części naszego kraju znajduje się Mazowsze, rozległe i bardzo różnorodne. Niegdyś Mazowsze całe porośnięte było gęstą puszczą, dzisiaj to region w dużej mierze rolniczo-przemysłowy. Historyczną stolicą Mazowsza był Płock, w którym mieszkał książę mazowiecki.

Obecnie stolicą regionu i całego kraju jest Warszawa. Warszawa to nie tylko stolica i duża aglomeracja, to także tereny zielone z okalającym pięknym Kampinoskim Parkiem Narodowym i Mazowieckim Parkiem Krajobrazowym. Największą rzeką regionu jest Wisła, na linii której kiedyś budowano zamki i miasta: Warszawę, Płock, Czersk. Na północy regionu rozciąga się region Kurpiów Zielonych. Na północnym zachodzie jest Mazowsze Stare, z najstarszym miastem książęcym – Płockiem.

Na północnym wschodzie są Kurpie Białe. Na wschodzie i południowym wschodzie rozciąga się Mazowsze Leśne, sięgające aż na Podlasie. Na zachodzie i południowym zachodzie Mazowsze Polne z Książakami Łowickim. Wielkie miasta, historyczne miasteczka, sady owocowe i piaszczyste lasy pełne sosen. Mazowsze to także pola i łąki z bajkowo przyciętymi wierzbami wzdłuż dróg i ścieżek.

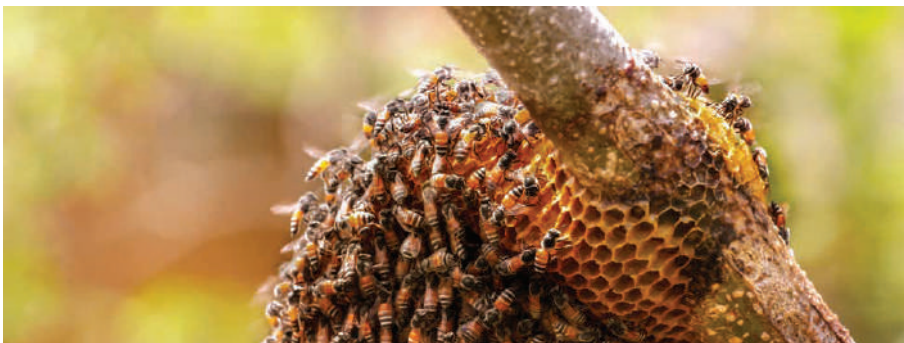
Kurpie Zielone

Najmłodszy region i grupa etnograficzna Mazowsza. Tereny dawnych bagien przeciętych korytami aż 5 małych rzek. Zasiedlone na stałe dopiero na początku XVIII wieku. To tutaj wykształciła się specyficzna grupa, nazywana przezwiskowo przez okoliczną szlachtę Kurpiami, od obuwia jakie nosili – łapci wyplatanych z tyka, pozwalających swobodnie przemieszczać się po terenach podmokłych.

Kurpie Zielone wzięły drugi człon swej nazwy od Puszczy Zielonej, dawnych dóbr królewskich. Grupa ta posiada własny strój, gwarę, specyficzne budownictwo oraz tradycje. Kurpiowskie bartnictwo czyli leśne pszczelarstwo, polegające na zbieraniu miodu z leśnych dziupli wytwarzanego przez dzikie pszczoły to ważny element lokalnej historii. Najważniejszymi dla Kurpiów Zielonych miejscowościami są Myszyniec, tyśe, Nowogród i Ostrołęka.

Kurpie Białe

Tereny dóbr biskupów płockich porośnięte gęstą Puszczą Białą, wymagały specyficznych umiejętności do osadników. Kurpie potrafili mieszkać „na puszczy”, dlatego Biskupi zachęcali do sprowadzenia się na ich tereny kilka rodzin. Oddzieleni od swoich braci z Puszczy Zielonej doliną Narwi, Kurpie Biali zaczęli odróżniać się od nich strojem i zwyczajami, stając się osobną grupą etnograficzną. Najważniejszymi miejscowościami dla Kurpiów Białych są Brok, Wyszków i Ostrów Mazowiecki.

Mazowsze Stare

Region dawnej ziemi płockiej, na północnym zachodzie Mazowsza to jego najstarsza część. Dużo tu małych miast oraz oblegających ich wsi o długiej historii. Region o szlacheckim, chłopskim i mieszczańskim rodowodzie. Najważniejsze miasta to Płock, Płońsk, Ciechanów i Sierpc. W tym ostatnim znajduje się ogromne i warte zobaczenia Muzeum Wsi Mazowieckiej.

Mazowsze Leśne

Region na wschód od Warszawy, do dziś obfitujący w lasy, sięgający aż do rzeki Liwiec. Zamieszkały przez potomków drobnej szlachty. Ze względu na leśny charakter Mazowsza bardzo popularne było bartnictwo czyli leśne pszczelarstwo, zbierano miód z leśnych dziupli wytwarzany przez dzikie pszczoły. Najważniejsze miejscowości to Tłuszcz, Mińsk Mazowiecki i Jadów. Ważny jest także Węgrów, który jest miastem granicznym z Podlasiem.

Mazowsze Polne

Miasto Łowicz jest stolicą Księżaków łowickich, wyjątkowo barwnej i kojarzącej się jednoznacznie z Mazowszem grupy etnograficznej. Słynne pasiaki łowickie, oraz charakterystyczny haft to cechy rozpoznawcze stroju tej grupy.

Na pewno każdy widział słynną wycinankę łowicką z motywem kogucików, która stała się znakiem rozpoznawczym polskiego folkloru za granicą, często umieszczana na koszulkach, kubeczkach i innych rzeczach. Księżacy swoją nazwę wzięli od Księstwa łowickiego będącego dobrami arcybiskupów gnieźnieńskich. Pola uprawne oraz sady rozciągające się od Łowicza aż po Grójec, nadają charakteru tym terenom.

Ta część Mazowsza często zwana jest „największym sadem Europy” założonym jeszcze przez królową Bonę. Słynie z licznych plantacji owocowych, ale przede wszystkim z jabłek w różnych odmianach.

Z gminy Grójec pochodzi słynne Jabłko Grójeckie, odmiana znana i kupowana na całym świecie, polski towar eksportowy. Najważniejsze miasta Mazowsza Polnego, to oprócz wspomnianych Skierniewice, Sochaczew, Mszczonów i Rawa Mazowiecka.

Warszawa

Metropolia warszawska to nie samo miasto stołeczne, ale wiele mniejszych i większych miejscowości wkoło. Dzisiaj to duża aglomeracja sięgająca już Legionowa i Radzymina na północy, Otwocka i Piaseczna na południu, Grodziska Mazowieckiego na zachodzie i Wołomina z Sulejówkiem na wschodzie.

Warszawa nie od zawsze była stolicą kraju, nie ma tak długiej i bogatej historii jak Kraków, ale wyrosła z rybackiej wioski na duże europejskie miasto. Dzielnie walczyła o swoją polskość w czasie zaborów i wojen. W herbie Warszawy jest syrenka z mieczem i tarczą – to ona strzeże stolicy.

Po drugiej wojnie światowej Warszawa stała się tygłem kulturowym, zjeżdżali do niej mieszkańcy innych miast, ale przede wszystkim wsi. Stolicę trzeba było odbudować, bo prawie cała uległa zniszczeniu. Dzisiaj kwitnie – rozwija się i rozbudowuje.

Mieszkańcy syreniego grodu żyją w ciągłym pośpiechu, dlatego Warszawa ma najbardziej rozbudowaną komunikację miejską w Polsce – z autobusami, tramwajami, metrem, koleją miejską oraz podmiejską. Odwiedzając stolicę koniecznie zwiedźcie cały Trakt Królewski – od Pałacu w Wilanowie do Zamku Królewskiego. Warszawa urzeka przez cały rok.

Krakowskie Przedmieście

Zimą można podziwiać rozświetlone Krakowskie Przedmieście i ogrody Pałacu w Wilanowie, podziwiać choinkę na Placu Zamkowym, odwiedzić muzea, galerie i wystawy. Wybrać się na ciekawe spektakle do jednego z wielu teatrów. Wiosną i latem koniecznie trzeba pójść na spacer do Łazienek Królewskich, gdzie przechadzają się dumne pawie, a wiewiórki proszą o orzechy. Warszawa słynie ze swoich parków, warto wybrać się do Ujazdowskiego, Skaryszewskiego, Ogrodu Krasińskich, Ogrodu Saskiego, nieopodal którego jest Grób Nieznanego Żołnierza i wiele innych.

Warszawa to miasto przyjazne przybyszom, wiele osób przyjeżdża tu kształcić się, szukać pracy i domu, dlatego stolica tak szybko się rozrasta. Ale nie zapomina też o swojej historii i legendach. Najbardziej znane to: o Warsie i Sawie – od imion, których powstała nazwa Warszawa, o złotej kaczce, czy o bazyliisku. Koniecznie trzeba zobaczyć warszawską starówkę, gdzie każda kamieniczka opowie ciekawą historię. W Warszawie każdy znajdzie coś dla siebie!

Podlasie

Na wschód od Mazowsza za rzeką Liwiec zaczyna się Podlasie. Dawniej region sporny pomiędzy Polską, a Księstwem Litewskim, który dzisiaj także jest polskim pograniczem.

Spotykają się tu różne kultury i religie. Choć wydaje nam się, że nazwa jest oczywista i wywodzi się od lasu, to jest to błędne myślenie. Podlasie wschodnia ludność ruska określała tereny „pod lachami” czyli pod polskim panowaniem.

Dzisiaj najważniejszym miastem regionu jest Białystok, ale historyczną stolicą był Drohiczyn. Białystok po Potopie Szwedzkim został darowany za zasługi wojenne Stefanowi Czarnieckiemu, chociaż to ród Branickich miał największe zasługi dla znaczenia i rozwoju miasta.

Duże znaczenie miały też miasta: Biała Podlaska, Bielsk Podlaski, Tykocin. Ziemie na Podlasiu były darowane polskim Tatarom, zwanych też Lipkami, przez króla Jana III Sobieskiego, który cenił ich jako żołnierzy.

Będąc na Podlasiu warto zobaczyć tatarską wioskę – Kruszyniany, obejrzeć jurte, spróbować specjałów i wczuć się w inną kulturę. Podlasie miało duże znaczenie dla innego polskiego króla, Zygmunta Augusta, który w Tykocinie umieścił skarbiec i arsenał Rzeczypospolitej. Na Podlasiu mieszkają mniejszości religijne – grekokatolików oraz prawosławna. Mieszkają tu też mniejszości etniczne i religijne – polscy Tatarzy, muzułmanie. Jest to dom dla mniejszości narodowych – Białorusinów i Litwinów. Miejscem szczególnym dla wyznawców prawosławia jest Góra Grabarka zwana sercem prawosławia, z której roztacza się widok na las krzyży przyniesionych przez pątników.

Monastyr na Górze Grabarce

Podlasie to piękny region obejmujący doliny wielkich nizinnych rzek – Narwi i Bugu, oraz największy pierwotny las Europy – Puszcze Białowieżską. To stąd pochodzą wszystkie żubry – ocalone przez polskich leśników, uratowane przed wymarciem gatunku. Podlasie słynie z pięknej przyrody i doskonałych warunków do życia dla wielu gatunków zwierząt. Wieś Pentowo jest bogatym siedliskiem bociana białego, przyznano jej nawet tytuł Europejskiej Wsi Bocianie.

Kuchnia regionalna Mazowsza:

- Pyzy (kluski ziemniaczane z nadzieniem)
- Psiwo kozicowe (kurpiowski napój powstały z fermentacji owoców jałowca)
- Fafernuchy (kurpiowskie ciastka marchewkowe z pieprzem)
- Rejbak (babka ziemniaczana z mięsem)
- Pierogi z kaszanką (współczesne danie okolic Łowicza)
- Wuzetka (słodkie ciasto czekoladowe z bitą śmietaną, powstałe w Warszawie po II WŚ)
- Raki po warszawsku (przedwojenny specjał warszawskich gospodyń)

Kuchnia regionalna Podlasia:

- Kiszka ziemniaczana („kielbasa” gdzie zamiast mięsa są specjalnie przyrządzone ziemniaki)
- Zaguby (ciasto nadziane ziemniakami)
- Pierekaczewnik (danie polskich Tatarów – nadziewane płaty ciasta makaronowego, zapiekane na słodko lub wytrawnie)
- Kwas chlebowy (napój gazowany wytwarzany poprzez fermentację chleba)

Regiony etnograficzne Polski Wielkopolska i Kujawy

Wielkopolska to jedna z najstarszych części naszego kraju. Tutaj leży Gniezno – pierwsza stolica naszego kraju. Jego nazwa związana jest z gniazdem orłów, które zobaczył Lech, władca Polan.

Gnieźdzące się ptaki miały być dobrym znakiem do założenia miasta, a silny orzeł stał się godłem Polan, a później Polski.

Gniezno zwane było też piastowską siedzibą, miało znaczenie gospodarcze i wojskowe. Z Gnieznem związane są ważne wydarzenia w historii naszego kraju, jak koronacja pierwszego króla polskiego.

Wielkopolanie dzielili się na wiele grup etnograficznych. Od północy mieszkali Krajniacy. Ich nazwa pochodzi od Krajny, czyli granicznej części Wielkopolski na północnym-zachodzie, która kiedyś była też granicą Polski.

Na południe od nich mieszkali Pałuki (Pałuszanie). Ich ziemie były podmokłe i bagniste. Ich sąsiadami byli Kujawiacy. To właśnie na pograniczu Wielkopolski i Kujaw znajduje się legendarne jezioro Gopło (znasz legendę o Popielu?).

W samym środku Wielkopolski mieszkają Poznaniacy i Bambrzy. Od XII wieku stolicą regionu jest Poznań, w którego herbie są dwa bodące się koziołki.

Stolica Wielkopolski to miasto stare, o bogatych tradycjach, ważny ośrodek kulturalny, handlowy i produkcyjny. Ogromne zasługi dla znaczenia i rozwoju miasta oraz całej Wielkopolski miał Hipolit Cegielski – patriota, nauczyciel, naukowiec przemysłowiec. Założone w XIX wieku zakłady Cegielskiego działają do dziś. Każdy kto odwiedzi Poznań powinien spróbować Rogala Świętomarcińskiego, najslodsze symbolu tego miasta, który powinien być wytwarzany tylko w tym mieście. Tradycja pieczenia rogalu jest związana z dniem 11 listopada tzw. święty Marcin, którego imię nosi też jedna z głównych ulic Poznania.

Na południu Wielkopolski mieszkali Biskupianie i graniczący ze Śląskiem Chazacy. Każda z tych grup ma w sobie coś niezwykłego.

Regiony i grupy etnograficzne:

Krajna

Pogranicze Wielkopolski i Kaszub. Ważnymi miejscowościami tego regionu są miasta Piła, Złotów, Nakło nad Notecią i Sępólno Krajeńskie. Mieszkańcy regionu nazywani są Krajniakami. Mieli kiedyś swoją gwarę i strój. Ten ostatni odtworzyli i dziś występuje w nim Zespół Pieśni i Tańca Krajna. Kulturę tego regionu poznacie w Muzeum Kultury Ludowej w Osieku nad Notecią.

Pałuki

Dawniej pełen bagien, a dziś pól uprawnych region zamieszkiwany przez Pałuczan. Głównymi osadami są Żnin i Kcynia, ale najbardziej znanym jest Biskupin, za sprawą słynnego Muzeum Archeologicznego. Pałuczanie słyną z papierowych kwiatów oraz pałuckiej palmy wielkanocnej.

Kujawiacy

Wywodzą się z Wielkopolski, dziś stanowią osobny region zarówno etnograficzny jak i historyczny. Najważniejszymi miejscowościami regionu są: Brześć Kujawski, Inowrocław, Kruszwica i Solec Kujawski. Mają własny strój, tradycje kiedyś także gwarę. Jednym z naszych tańców narodowych jest pochodzący stąd Kujawiak. Strój kujawski z cylindrem u panów i kopką (czepcem) u pań do dziś zachwyca.

Poznań

Poznaniacy i Bambrzy mieszkają w mieście i jego okolicach. Mieszczanie poznańscy słyną ze swojej tradycji – rogali świętomarcińskich. Te łakocie dzisiaj można kupić także poza Poznaniem, ale warto wybrać się po nie właśnie 11 listopada.

Ciekawą grupą etnograficzną są Bambrzy. Pochodzący z Niemiec, okolic Bambergu w Bawarii osadnicy, którzy przybyli do Poznania i okolic w XVIII wieku szybko zasymilowali się i stali ciekawą, polską grupą etnograficzną o własnej gwarze i przepięknym stroju, w którym wyróżnia się kornet kwiatowy przywdziewany przez dziewczęta. Odwiedzając Poznań warto oprócz rynku i „trykających koziołków”, zobaczyć Muzeum Bambrów Poznańskich.

Biskupianie

Niezwykły, choć niewielki region etnograficzny. 13 wsi, ze stolicą w Krobi, wchodzących w skład majątku biskupów poznańskich tworzy Biskupiznę. Region ten, dzięki swojej historii oraz bardzo żyznym glebom, stał się najbogatszym w Wielkopolsce. Biskupianie wyróżniają się swoimi tradycjami, a przede wszystkim bardzo bogatym strojem, który dzisiaj traktowany jest jako wzór wielkopolskiego stroju ludowego.

Chazacy

Grupa etnograficzna zamieszkująca pogranicze Wielkopolski i Śląska, którego naturalnym wyznacznikiem jest rzeka Barycz. Chazacy pochodzą od ślązaków i zamieszkali dolinę rzeki Orli. Posiadali własną gwarę wywodzącą się z języka śląskiego oraz specyficzne tradycje, np. smolarzy – czyli pochod chłopców w Zielone Świątki z wysmarowanym błotem smolarzem na wózku.

Kuchnia regionalna:

- Rogale świętomarcińskie
- Pyry z gzikiem (ziemniaki z białym serem)
- Szare kluchy (kluski z ziemniaków z boczkiem i kapustą)
- Plyndze (placki ziemniaczane z cukrem i kwaśną śmietaną)
- Ślepe ryby (kartoflanka z octem)
- Toruńskie pierniki (słynne słodkie wypieki z korzenną nutą)

Toruń– Miasto Podwójne.

Pomiędzy Kujawami a Pomorzem, nad Wisłą, leży Toruń, który był kiedyś określany jako „brama na Pomorze”. Miasto od północy przynależy do Pomorza, a od południa do Kujaw. Granicę wyznacza królowa polskich rzek.

Toruń jest starym ośrodkiem, którego początki sięgają X wieku. Swój rozwój zawdzięcza Krzyżakom, już w średniowieczu powstał tutaj Zespół Miejski i historyczne centrum, ale dopiero po nadaniu Przywilejów Kazimierzowskich, kiedy Toruń został włączony do Korony, stał się ważnym, samodzielnym miastem europejskim.

Miał duże znaczenie handlowe i był bogatym centrum rzemieślniczym, cenionym ośrodkiem naukowym i kulturowym. Tu urodził się Mikołaj Kopernik – największy polski astronom. Najbardziej znanym przykładem toruńskiego rzemiosła są pierniki, które mają ponad 700-letnią tradycję.

Dawną produkcję pierników możemy zobaczyć w Muzeum Toruńskiego Piernika. Najbardziej znanym jest ten w kształcie zlepionych medalionów nazwany „Katarzynką”, która swoją nazwę wzięła od imienia córki piekarza. Będąc w Toruniu warto zobaczyć Stare i Nowe miasto z doskonale zachowanymi zabytkami architektury, w tym Zamek Krzyżacki oraz dom Mikołaja Kopernika. Dzisiejszy Toruń to nowoczesne miasto, uznany ośrodek naukowy i kulturalny.

Regiony etnograficzne Polski

Pomorze

Na samym początku naszego kraju (lub jak kto woli, na jego końcu) znajduje się region do którego od dziesiątek lat wybieramy się na wakacje. Pomorze, bo o nim mowa, swoją nazwę zawdzięcza oczywiście morzu. Nasze to Bałtyk. Zimny, ale bogaty w bursztyn (dawniej jantary) oraz piękne piaszczyste plaże, na których coraz częściej oprócz wszędobylskich mew spotkamy też foki.

Przed wiekami nad Bałtyk prowadził **Bursztynowy Szlak**, którym wędrowali w głąb naszego kraju kupcy znad Morza Śródziemnego.

Morze daje pracę oraz pożywienie. Bałtyccy rybacy i marynarze wiedzą o tym od pokoleń. W Bałtyku królują śledzie! Niewiele mniej w nim szprot, flądry i innych gatunków ryb. Dzisiaj polskie wybrzeże sięga od Krynicy Morskiej aż po Świnoujście. I przez całą linię brzegową Pomorza ciągnie się Szlak Latarni Morskich, który rozpoczyna się w Świnoujściu, a kończy się w Krynicy Morskiej, licząc aż 17 obiektów.

Kiedyś latarnie morskie były bardzo ważnymi punktami nawigacyjnymi, prowadzącymi żeglarzy, dzisiaj jest to duża atrakcja dla turystów. Pomorze to bardzo urozmaicony region gdzie mamy mierzeje, półwyspy, zalewy, ujścia rzek, a nawet wyspy. A na nich porty, przystanie rybackie, wielkie miasta i małe wioski.

Pomorze dzieli się na Gdańskie i Zachodnie. Najważniejszymi miastami Pomorza Gdańskiego są: Gdańsk, Gdynia i Sopot – chociaż są to trzy osobne miasta, razem tworzą Trójmiasto, połączone komunikacyjnie.

Gdańsk leżący nad Motławą to stare miasto portowe, kupieckie, ważny ośrodek handlowy. Od XIII wieku w Gdańsku odbywa się Jarmark Dominikański, obecnie jest to impreza handlowo-rozrywkowa, goszcząca kupców i turystów z Polski i Europy, ale kiedyś było to ważne wydarzenie dla miasta, odbywał się odpust, w którym udział brali wszyscy mieszkańcy, szlachta, a nawet król. Gdańsk nieodłącznie związany jest bursztynem, tu można kupić nie tylko piękną biżuterię z jantaru, ale również przedmioty codziennego użytku i dekoracje do domów, a nawet kosmetyki. Kto chce podziwiać jantary, dowiedzieć się więcej o jego właściwościach i historii, powinien koniecznie odwiedzić Muzeum Bursztynu.

Sopot to miasto słynne ze swojej Opery Leśnej, gdzie odbywają się festiwale, koncerty i gdzie gościły największe światowe gwiazdy, to moło najdłuższe nad Bałtykiem i słynny Grand Hotel widoczny z plaży, zachwycający swoją architekturą.

Kiedyś Sopot był przede wszystkim uzdrowiskiem, mówiło się, że jedzie się do wód i to tu były słynny Zakład Kąpielowy i Dom Zdrojowy, do których zjeżdżali kuracjusze. Do dzisiaj w Sopocie pozostaje obecna atmosfera modnego kurortu.

Gdynia zwana jest też „miastem z morza”. Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości przyznano jej dostęp do morza, ale bez portu. Z małej rybackiej wsi wybudowano miasto – Gdynię, port, stocznię. Bardzo szybko stała się rozwijającym się ośrodkiem handlowym i bazą wojenną i tak jest obecnie.

Port Gdański

Puck (stolica Kaszubów) – Był pierwszym polskim portem wojennym, to tu w 1920 roku generał Haller wrzucił w wody Bałtyku platynowy pierścień i odbyły się zaślubiny Polski z Morzem. Obecnie Puck jest portem, przystanią i bazą dla floty rybackiej oraz mariny. Puck jest też ważnym ośrodkiem dla entuzjastów sportów wodnych, a szczególnie windsurferów.

Hel – Kamienny Kopiec Kaszubów, znajdujący się na Cyplu Helskim informuje, że Półwysep helski uznano za symboliczny początek Polski. Będąc na Helu konieczne trzeba odwiedzić fokarium, które jest azylem dla już uratowanych i zagrożonych ssaków morskich. W fokarium można obcować z fokami, porozmawiać z opiekunami zwierząt i uczyć się ekologii. Hel to wspaniałe miejsce na wypoczynek i uprawianie sportów wodnych.

Pomorze Zachodnie to niezwykle region, w którym historia miesza się z teraźniejszością. Do Polski przyłączone w X wieku przez Mieszka I. Na wyspie Wolin można przybliżyć się do dawnych czasów i poznać ciekawostki z życia Wikingów, podziwiać piękną przyrodę, a jadąc wzdłuż wybrzeża można zobaczyć zatopiony las czy kościół, który zabrało morze.

Stolicą Pomorza Zachodniego jest Szczecin – miasto portowe, które nie leży nad Bałtykiem, a mimo tego stacjonuje w nim Marynarka Wojenna (jak w Gdyni) z Okrętami Rzeczypospolitej Polskiej w ciągłej gotowości.

Z wczesnośredniowiecznej osady, którą zasiedlali Słowianie, Szczecin rozwinął się do siedziby Książąt Pomorskich, a dzisiaj jest ważnym ośrodkiem handlowym, kulturalnym i edukacyjnym Pomorza. Wizytówką Szczecina są Wały Chrobrego, które zachęcają do spacerów i podziwiania miasta. Ogromną atrakcją i wydarzeniem dla miasta i turystów są Złoty Żaglowców odbywające się w Szczecinie, naprawdę warto się tam wybrać i podziwiać te piękne jednostki.

Będąc na Pomorzu Zachodnim odwiedźcie Kołobrzeg – ze zjawiskową latarnią morską, z Jarmarkiem Solnym nawiązującym do starych tradycji kupieckich, Świnoujście – miasto leżące w całości na wyspach i wysepkach (największe to Uznam, Wolin i Karsibór), Słupsk, leżący nad Słupią, który może się pochwalić najstarszym zachowanym budynkiem przemysłowym w Polsce – Młynem Zamkowym.

Pomorze to nie tylko wybrzeże – sięga w głąb kraju aż po Warmię i Mazury, Kujawy, Wielkopolskę i Ziemię Lubuską. To kraina rzek i jezior, borów i wielkich pól uprawnych. Przez Pomorze do Bałtyku płyną nasze największe rzeki, Wisła i Odra. Jeśli jeszcze nie byliście na Pomorzu, to musicie tu kiedyś zawitać.

Grupy etnograficzne Pomorza:

Kaszubi Kaszëbi

Największa grupa etnograficzna na Pomorzu. Posiadają własny język, strój, folklor, a nawet flagę!

Kilka słów po kaszubsku:

bańtka – flądra

bjałka – kobieta, żona

bôłt – Bałtyk

dzevka – służąca, dziewczyna

knap – chłop, mężczyzna

nażeni – mąż

pobrzeżnik – mieszkaniec wybrzeża

polaszëc – mówić po polsku

sklep – piwnica

szczeżole – łuska u ryby

szkolni – nauczyciel

wotrok – syn

zdevanô – żona

Kuchnia Pomorza:

- Paprykarz szczeciński (sałatka rybna z ryżem)
- Śledź po kaszubsku (marynowany śledź z cebulą w sosie pomidorowym)
- Ferkase (potrawka z kurczaka z ryżem w białym sosie z rodzynkami)
- Ruchanki kaszubskie (placuszki z żytniej mąki)
- Czernina (zupa z kaczej lub gęziej krwi)
- Półgęsek (wędzona gęsiną bez kości)
- Dziadówka (zupa z maślanek z boczkiem)